

Poučni in zabavni del.

R o b .¹⁾

Črtica iz prošlosti.

Iz srbsčine prevel R. Posavec.

Dve uri od Mostara nahaja se kraj Blagaj.

Danes je to vasica, a nekdanj je bilo tu prestolno mesto vojvode Stjepana Vukčiča-Kosača.

Blagaj se razprostira ob vznožju hriba Veleža, izpod katerega izvira iz pečine rečica Buna, o kateri se govori, da je ponarica²⁾ in da ji je prvotni izvir tam nekje na Nivesinskem polju.

Vrelec jej je do dvajset metrov širok in do dva metra globok. V Buni švigajo vesele postrve.

Blagaj sestoji iz vrste malih kočic, ki se redijo od vzhoda proti zahodu. Ako ti obstane na nizki stari kočici z dvema malima oknom.

V tej hišici je živela nekdanj Mara, žena pokojnega Lazara Marića. Imela je le sina-jedinca, kateremu je bilo ime Nikola, ali ona ga je zvala še z drugimi imeni, da mu ne bi mogle škoditi zle duše. Negovala ga je in hranila z vso materinsko skrbjo in ljubeznijo. Sinek jej je bil vsa nada in bodočnost. Večkrat ti je rekla: „To bo materina podpora; mati bo počinila, ko sin doraste“.

Nikola dovrši sedem let in treba bo iti v šolo. Ker tam ni bilo šole, da ga mati trgovcu v Mostar s pogodbo, da ga Nikolo sluša, da pa gospodar dečka vzdržava v šoli in gleda nanj, kot na svoje dete.

Dobri trgovec ga vsprejme in da v šolo, kjer se nauči vsega dobrega in koristnega za življenje.

Nikola napreduje v šoli jako dobro in se vede uzorno. Nikdar ne zamudi zaman ni jednega trenutka. Ko dovrši razne domače opravke in šolske naloge, takoj gre v prodajalno k gospodarju, ter skrbno pazi na vsako stvar. Karkoli dela gospodar, si vse dobro zapomni.

Ko konča osnovno šolo z odličnim uspehom, vzame ga gospodar popolnoma v prodajalno in v kratkem času se učenec tako izvežba, da pohaja gospodar brez skrbi po poslih.

Nikola uvidi, na bi mogel i sam na svojo roko delati; zahvali se gospodarju za službo in ga prosi, da bi mu zaupal, da vzame od njega robe. Trgovec mu ustreže in Nikola odide od svojega gospodarja, ter otvori novo prodajalno. K sebi vzame tudi dobro mater.

Kako se vzradosti materino srce, videče, da ji je sin tako srečen!

¹⁾ Suženj.

²⁾ Reka, ki se izgubi pod zemljo in na drugem kraju zopet priteče na dan.

V začetku gre podjetje dobro, kmalu pa začne pešati. Nikola opusti vso drugo trgovino in kupčuje z volno.

Nekega dne odide z doma, da nakupi volne. Prišedši tja v Dalmacijo, na obali Jadranskega morja, zagradi ga četa tolovajev, vzame mu ves denar, zveže ga in odvede ga na ladijo. Odpeljejo ga v Afriko in prodajo namestniku v Tunizu.

Visoki gospod ga smatra za roba in dene mej druge robove. Vsako jutro mora Nikola pred oblastnega gospodarja, ki mu naloži delo.

Neke noči se vzbudi Mara iz sna in zakliče. Ko se zave, vidi, da je le sen, prekriža se in zopet leže.

V jutro vstane bolj rano, kot navadno, sede na stol in se zamisli. Čudne sanje je imela: Porušila se je streha hiše na njo in na Nikolo. Videla je, da je ležal Nikola ves v krvi. Priskočili so neznani ljudje k njemu in ga odvedli.

Dolgo, dolgo je mislila Mara, in poloti se je neka slutnja, ali potolaži se brzo: „Sen je laž, a Bog je istina“!

Čas je pohajal, Mara se je zaman nadejala Nikole; njega ni. V strahu se zamisli v sanje... Jedinca ni. Žalostna mati poprašuje po njem, pa nikdo ji ne ve odgovora; sinka ni in ni nazaj.

Huda bolezen se je poloti. Znanci dohajajo in jo tolažijo, češ, da so Nika videli pred nekaj dnevi, pa se še ni mogel vrniti, ker namerava mnogo volne nakupiti. Pričakovali so res sami, da Marin sinko skoraj pride. Starka se za nekoliko časa potolaži, ali ko njega le od nikoder ni, obsenči ji uvel obraz zopet tuga in žalost.

Dan mine za dnevom, mine leto, sinka ni; mine drugo leto, pa mine tretje, a njega le ni, od nikoder ni, ne sledu ne glasu o njem.

Mislili so, da je gotovo mrtev, opravili za njega molitve za umrle, in Mara se vrne v Blagaj k staremu ognjišču.

Živela je dneve jada in tuge, oplakovala svojega jedinca Nikola. Delala je, pa se je živila. Večkrat si je zaželela smrti: „E, samo da mi ga oči ugledajo, pa četudi me potem polože v grob“!

Neke jako lepe vedre noči zasijal je na jasnem nebeškem svetu mesec kot beli dan. Mara je že počivala v postelji. Na jedenkrat začuje trkanje na vratih.

„Kdo je to nocoj?“ vpraša prestrašena.

„Odpri“, odgovori tujec.

Mara odpre vrata, in v sobo stopita dva neznana človeka.

Ko starka vidi, da sta potnika, utrujena in lačna, izpeče jima čimbura in dovoli, da pri njej prenočita.

„Deca moja, odkod prihajata?“

„Bogme, mati, od daleč. Bila sva v robstvu, pa sva pobegnili in se, hvala bodi gospodu Bogu, tako rešila robskih verig.“

„Kdo vaju je zarobil“.

„Oj, kdo bi ti pripovedoval vse, kako je bilo, to bi ti pripovedoval dolgo časa. In koga imaš ti, starka“? vpraša jeden dvojice.

„Bogme, nimam nikogar, moj sinko. Imela sem, sina, žalosti mi! jedinca sina, pa pred nekoliko leti odšel je, da trguje z volno, in ni se vrnil več; ne vem, je-li živ, je-li mrtev. Nikdar nisem mogla čuti o njem, kakor da se je v zemljo vdrl“!

Starka vzdahne, in solze se ji zasvetlikajo v očeh.

„Kako mu je bilo ime?“ vpraša prvi.

„Nikola, sinko, Nikola“!

„Nikola“?

„Da, moj sinko, ali veš kaj o njem“?

„Ne vem nič, samo ne boj se, živ je“!

„Kaj živ!? O, Bog govori iz tebe“!

„Je, je, to je oni tamle, ki je došel z mano“, in pokaže s prstom na Nikolo.

„O Nikola, duša moja“! in pade na zemljo, kot da jo je zadela kap.

Nikola vstane, poljubi jo ter položi na postelj. Pomoči ji čelo z vodo, in starka se počasi osvešča. Prvi pogled obrne na Nikola, ki je sedel na postelji.

Vstane, objame ga in pritisne na prsa:

„Oh! hvala Bogu, ki te je poslal užalošчени materi, da jo v starosti tešiš in položiš v grob. Sine moj, edina moja tolažba na tem svetu! Povej mi, kako so te zarobili in kje si bil.“

„E, pa čuj, draga mati!“

Veš, ko sem odšel iz Mostara, da nakupim volne, pa grem v Dalmacijo. Tam me zagrabi četa hajdukov, trpinči me, zveže in odvede na ladijo, pa me tam zapro na dno ladije. Nisem znal, je-li noč ali dan. Dolgo časa smo se vozili po morju, a jaz nisem videl belega dneva. Davali so mi vsaki dan košček ogorelega kruha, kar je preostajalo psom“.

Prepeljejo me na suho, tu me prodajo namestniku Tuniza. Nisem znal, kje sem, v čegavih rokah, dokler mi pozneje niso povedali drugi robovi. Mnogo sužnjev je imel namestnik. Vsak je imel svoj posel. Jaz nisem imel stalnega posla, nego moral sem vsaki dan pred namestnika in čakati njegove zapovedi. Opravljal sem tako vsaki dan drug posel. Delal sem mu po volji, zato me je imel rad. Pošiljal me je svobodno na trg, in jaz sem vedno mislil, kako bi pobegnil.

Zvedevši, na katerem delu zemlje in v katerem mestu sem, spomnil sem se, kako nam je kazal gospod učitelj v šoli, na kateri strani sveta leži moj rodni kraj. Sporazumil sem se še z jednim človekom, ki je bil rob kakor jaz in to je tu tovariš moj.

Dogovorila sva se, napravila mal čoln, pa se pripravila na beg. Ali se rešiva ali pa plačava z glavo! Priredila sva, kar je treba za beg, preoblekla se v druge halje, pa hajdi na morsko obal!

Premislila sva dobro, kod kreneva, da nas ne zalotijo. Držala sva se vedno smeri proti severo-vzhodu.

Gledala sva vedno, od kod izhajata solnce in mesec in kam zahajata, in nisva zablodila. V najino srečo — vreme je bilo vrlo lepo, tiho in vedro“.

„Celih osem dnij in osem nočij sva plula po širokem morju na onem nesigurnem čolnu. Komaj priveslava na dalmatinsko obrežje, potem se napotiva peš naravnost v Mostar. Tam sem vprašal za tebe si-li živa in kje si. Ko sem dognal, da si zopet tukaj, obrnila sva se s prijateljem semkaj. Domenila sva se, da se ne izdam takoj, da te preveč ne iznenadim“.

„Oh, dragi moj sin, torej si mnogo pretrpel. Dobro, da si se rešil robstva. Hvala velikemu Bogu, da te zopet vidijo moje oči“.

Drugi dan sprejme Nikola svojega tovariša na njegov dom. Bil je rodod iz Ljubuškega. Še pred Nikolo ga je zadela zla usoda v nekem kraju v Dalmaciji.

Po celém Blagaju se raznese novica, da je došel Marin Nikola, katerega so že vsi smatrali mrtvim. Mnogi pridejo majki čestitat. Mara jih je zelo vesela in vkljub trpljenju in starosti hitro postreže svojim prijateljem — kakor poskočna mladenka.

Nikola se poprime poljedelstva v Blagaju.

Po nekaterih mesecih zboli Mara in leže v postelj. Sedmi dan izdihne svojo blago duso in Nikola jo položi v hladen grob.

Ker sam ne more živeti, se čez nekoliko mesecev po smrti drage matere oženi.

Čez leto dnij se mu porodi hčerka, kateri dajo materino ime Mara.

Greh starega Martina.

(Ruski spisal J. N. Potapenko, prevel O. M.)

„Dragi očka! Kako to, da oblaki tako drve mimo meseca — le poglej jih, kako drve! — mesec pa stoji mirno vedno na istem mestu? Kako to, očka“? vprašal je osemletni Vasiljko svojega starega očeta Martina, se pritisnil še bolj k njemu ter se zavil v njegov širok kožuh. Mraz ni bilo Vasiljku, kajti imel je visoke škornje, katere je nosil še njegov oče Karpo, in gorko jopico, katero je podedoval po svoji materi Marini — toda bilo je tako prijetno, zaviti se v gorki kožuh starega očeta . . .

„Lej ga, malega modrijana! Odkod pa veš, da mesec stoji mirno? Ne, Vasiljko, mesec ne stoji mirno, ampak plava po nebu sem in tje“! odgovoril je stari Martin. — „Sedaj stoji“, je govoril dalje, „a le pazi, v jutro bo že tam pri gori, a nato se bo vlegel k počitku“.

Vasiljko je molčal. Premišljeval je te besede natančneje.

„Ali je mnogo milj od zemlje do meseca“? je vprašal zopet s svojim tenkim glaskom.

„Mnogo milj“? ponavljal je stari oče. „Ti bedak ti! Saj jih vender še ni nihče meril, prav nihče jih ni meril . . .“